

УДК: 349.2:340.114

СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ТРУДОВОГО ПРАВА: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Костюченко О. Є.,

*доцент кафедри цивільного права та процесу
Університету державної фіскальної служби України,
канд. юрид. наук, доцент*

Соціально-економічні зміни в Україні, що відбуваються з 1991 року, суттєво позначилися на співвідношенні публічних та приватних інтересів у сфері праці. Разом з тим правове регулювання соціально-трудових відносин залишається обтяженим застарілою ідеологією. Внесення в чинний Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. більше ніж 100 змін та доповнень не вирішує проблеми правового забезпечення прав учасників трудових відносин у сучасних умовах та реалізації соціального призначення трудового права.

Швидкоплинність законодавчих приписів у сфері праці призводить до нестабільності в: (а) соціально-трудових відносинах; (б) розвитку нових форм зайнятості; (в) трудовій мотивації працездатного населення. На наше переконання, причин цьому багато, але головна – це відсутність чіткого розуміння соціального призначення трудового права в ринкових умовах. Необхідно відзначити, що розвиток трудового законодавства, а з ним і трудової активності населення перебуває в прямому зв'язку з реалізацією концепції соціального призначення трудового права. Саме таке його призначення свого часу стало поштовхом для законодавців різних країн світу врегулювати на законодавчому рівні відносини у сфері праці. Сьогоднішні зволікання з прийняттям проекту Трудового кодексу України певною мірою пов'язані з невизначеністю законодавця в питаннях формування першооснов регулювання трудових та тісно пов'язаних з ними відносин у сучасній Україні. Розвиток суспільних відносин загалом та оновлення по суті соціально-трудових відносин вимагають перегляду не лише законодавства про працю, а й сучасної ідеології, яка повинна закладатися в норми трудового права.

Свого часу С. О. Иванов та Р. З. Лівшиць писали, що соціальне призначення має залишатися незмінним, тому що у ньому виражена сутність трудового права... Уберіть його та залиште трудове право без його захисної функції, воно втратить свій характер, своє значення для працюючих. Воно перестане існувати.¹ Тобто удосконалення трудового законодавства України повинно враховувати соціально-економічні

¹ Иванов С. А., Лившиц Р. З. Личность в советском трудовом праве. – М. : Наука, 1982. – С. 53.

умови розвитку країни, але змінювати соціальне призначення трудового права залежно від умов розвитку не можна. Зміні повинні підлягати цілі, задачі та напрями реалізації соціального призначення трудового права.

Соціальне призначення трудового права в багатьох своїх аспектах має дискусійний характер, проте визначення та розкриття його сутності потребує самостійної уваги сучасної науки трудового права. У цілому визначення соціального призначення трудового права України в новітній історії має вирішити низку теоретичних та практичних проблем, як-то: (а) виявлення та характеристика правових можливостей існуючих правових засобів трудового права забезпечувати закріплення, реалізацію, гарантування, охорону та захист трудових прав учасників соціально-трудова відносин; (б) визначення здатності існуючих галузевих інструментів урегульовувати соціально-трудова відносини в сучасних умовах розвитку; (в) пошук та оновлення правового інструментарію трудового права на підставі досвіду зарубіжних країн з розвинутою економікою; (г) і, як підсумок, належний рівень правового забезпечення прав та інтересів працівника, роботодавця та держави у сфері праці.

Окремої уваги потребує реалізація соціального призначення трудового права задля забезпечення миру та злагоди в суспільстві та їх стану – соціальної безпеки. У контексті цього переосмисленню підлягає проблематика класифікації ризиків у соціально-трудова відносинах, зокрема на основі договірних відмінностей регулювання праці. Також осмисленню підлягає структура ризиків, небезпек і загрози у зв'язку із соціальними цінностями, визначеними в ст. 3 Конституції України. Окремо слід відзначити, що одним із результатів реалізації соціального призначення трудового права є соціальна безпека, правова природа якої розкриватиметься в: (а) законних інтересах людини реалізовувати свої природні права, зокрема й можливість заробляти собі на життя працюю; (б) свободі людини, яка визначається через реальні правові можливості забезпечити своє життя в поточному та майбутньому періодах в умовах несамостійної суспільно корисної колективної праці за трудовим договором.

Отже, всебічний аналіз і теоретичне обґрунтування соціального призначення трудового права сприятиме вирішенню як практичних завдань у законотворчості, так й укріпленню стабільності правового регулювання соціально-трудова відносин, що в підсумку має вплинути на мотивацію працездатного населення до суспільно корисної колективної праці. На наше переконання, соціальне призначення трудового права та його правовий потенціал розкриваються через реалізацію функцій трудового права, де соціальна функція є шляхом до встановлення й закріплення миру та злагоди між учасниками соціально-трудова відносин. Підтвердженням цьому є розуміння функцій права як «діяльності з впорядкування і регулювання суспільних від-

носин за допомогою встановлення і реалізації норм права на основних (магістральних) напрямках його впливу, де виявляється соціальне призначення і службова роль права у підтримці встановлених моделей поведінки і можливість побачити узагальнюючу характеристику дії юридичних норм, їх роль в організації суспільних відносин»¹.

Сьогодні, на наш погляд, соціальне призначення трудового права, реалізуючись через функції, має розширювати свій правовий вплив. Наприклад, на нетипові форми зайнятості та на правове забезпечення трудових прав особливої категорії працівників – учасників АТО. Реалізувати таке завдання необхідно шляхом розвитку інструментальної теорії С. С. Алексєєва.² А саме потрібно визначити систему правових засобів первинної значущості та на її основі здійснити моделювання галузевих комбінованих правових інструментів. Результатом цього має стати правове моделювання соціального призначення трудового права у законодавстві та реалізація інструментальної дії договорів у сфері праці задля охорони і захисту прав та законних інтересів працівників.

¹ Щербіна В. І. Поняття функцій трудового права в умовах ринкових відносин // Трудове право України. – № 1. – 2006. – С. 39.

² Костюченко О. Є. Інструментальна теорія С. С. Алексєєва // Юридична Україна. – 2013. – № 2. – С. 15–20.